

اقدامات سیاسی آقا محمد خان قاجار برای کنا ر زدن رقبای خود

ایل قاجار مانند سایر ایلات و عشایر ایران در طلب قدرت و زمامداری می کوشید ولی در زمان صفویان، افشاریه و زندیه در عرصه شطرنج سیاست مدتها سرباز پیاده ای بیش نبود. تا اینکه آقا محمد خان با انجام اقداماتی در داخل و خارج ایل و با تصرف شهرها سلسله قاجاریه را در 1210 هـ. ق بنا نهاد. (شمیم، علی اصغر، ایران در دوره سلطنت قاجار، تهران، 79، انتشارات زریاب، چ دوم، 80، ص 33)

کوشش های اولیه آقا محمد خان در داخل ایل قاجار برای کسب قدرت و اتحاد ایل 5 سال بطول انجامید (از 1931 تا 1198 هـ. ق) و بعد از آن تا تاجگذاری 11 سال طول کشید. آقا محمد خان پنج سال صرف کوششهای در ایل قاجار جهت اتحاد سران قبایل اشاقه باشها و یوخاری باشها و از بین بردن رقبای خویش که عمدتاً برادران خود بودند، کرد.

وی که پس از غلبه قاجار توسط زندیه به دستگاه کریم خان آمده بود مورد لطف کریم خان واقع شده و در پناه ایشان روزگار می گذراند و از نزدیک شاهد حوادث بوده و تجربیات خوبی اندوخته می کرد و بعدها این تجربیات خیلی به او کمک کرد. به محض اطلاع از فوت کریم خان، آقا محمد خان با برادرانش به سوی مازندران فرار کرد.

آقا محمد خان توانست رقابت دیرین دو شاخه (یوخاری باش) و (اشاقه باش) را برطرف کند. چند هفته نخستین اقدامات او در استر آباد صرف این مسائل شد. او موفق شد موقعیت خود را در میان طایفه قاجار به عنوان عنصر برجسته و سرآمد تحکیم بخشد. (پناهی سمنانی، محمد، احمد، آقا محمد خان قاجار چهره حیلہ گر تاریخ، از خواندنی های تاریخ، شماره چهار، انتشارات کتاب نمونه، شهریور 66، فصل 11، ص 123)

آقا محمد خان شش برادر داشت به نام های: جعفر قلی خان، مهدیقلی خان، رضا قلی خان، مصطفی قلی خان، مرتضی قلی خان و علی قلی خان. آقا محمد خان همه برادران خود را به غیر از جعفر قلی خان با حیلہ و نیرنگ مغلوب و نابود کرد. زیرا که در مدت اقامت در دربار وکیل درس عبرت گرفته و از سرنوشتی که نصیب جانشینان وکیل در فارس گردیده بود تجربه ها آموخته و معتقد بود که دشمنان داخلی و مدعیان زورمند خانوادگی از دشمنان و رقبای سیاسی خطرناک ترند. (شمیم، علی اصغر)

مرتضی قلی خان، رضا قلی خان و مصطفی قلی خان به جلوگیری از آقا محمد خان در مازندران ایستاده اند و آقا محمد برادر دیگر خود را به نام جعفر قلی خان به دفع ایشان فرستاد و او برادران را مغلوب و از بین برد و آقا محمد به مازندران قدم گذاشت. در آنجا بابا خان پسر حسین قلی خان جهانسوز یعنی برادرزاده آقا محمد با مادر خود به اردو پیوستند و مصطفی قلی خان به اطاعت برادر در آمد.

وقتی که آقا محمد خان در صدد سرکوبی هدایت خان حاکم گیلان بود، برادر مدعیش رضا قلی خان بر بارفروش تاخت و آقا محمد را که در آن جا بود با بابا خان و برادر کوچکترش و مادر ایشان همگی را اسیر کرد. به محض رسیدن این خبر به گیلان، جعفر قلی خان و مصطفی قلی خان کار هدایت خان را ناتمام و به رضا قلی خان تاختند و آقا محمد از بندر رضا قلی خان آزاد شد و از بیم برادران مخصوصاً جعفر به اصفهان فرار کرد و از آنجا به مشهد و کمی بعد فوت کرد.

مرتضی قلی خان گاهی اطاعت آقا محمد خان می کرد و گاهی طغیان و پس از فرار رضا قلی شهر ساری را به تصرف خود درآورد. آقا محمد او را شکست داد و با سپردن حکومت گرگان و استرآباد و هزار جریب به او، وی را راضی نمود. اما در 1198 هـ. ق موقعی که علیمراد خان زند پسر خود شیخ ویس خان را به مازندران به جنگ با قاجاریه فرستاده بود، مرتضی قلی به دشمنی با برادر با زندیه همدست گردید. چون قاجار پیروز شدند و سپاهیان زندیه گریختند، مرتضی قلی هم به شروان فرار کرد و در آنجا از خوانین باکو و شروان و قراباغ و طالش یاری گرفت و بر گیلان دست یافت. آقا محمد در 1203 هـ. ق به دستگیری جعفر قلی خان و سرداران دیگر خود، مرتضی قلی را مغلوب نمود و او به طالش گریخت و کمی بعد برگشت. این بار مصطفی قلی برادر او مامور گیلان شد و او مرتضی قلی را منهزم و به باکو فرار کرد و مرتضی قلی از آنجا به روسیه رفت و دیگر به ایران برنگشت. (اقبال آشتیانی، عباس، تاریخ مفصل ایران (از صدر اسلام تا انقراض قاجاریه)، انتشارات خیام، چ 9، چ حیدری، ص 756)

بدین ترتیب آقا محمد خان بر همه رقباى خویش غلبه کرد و بر کلیه ایالات شمالی ایران دست یافت و آماده برای غلبه بر رقباى خارج از ایل قاجار و تصرف شهرها گردید. پس آقا محمد خان مؤسس سلسله قاجاریه در طی 5 سال بر رقباى داخلی خود در ایل قاجار غلبه کرد. وی عمدتاً دو کار مهم در این راستا انجام داد: اتحاد سران قبایل ایل قاجار و غلبه بر برادران خویش که مدعای سلطنت بودند. آقا محمد خان به جز جعفر قلی خان همه برادران را با بی رحمی کشت و پس از غلبه بر مدعیان دیگر در خارج از ایل، در 1210 هـ. ق در تهران تاجگذاری کرد. برای اطلاعات بیشتر می توانید به 1. ناسخ التواریخ تالیف محمد تقی لسان الملك سپهر. 2. لطفعلی خان زند و آقا محمد خان قاجار تالیف ابوالفضل وکیلی مراجعه کنید.

منبع :

<http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=934&articleID=264057>